

ՀԱՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

ԱՏՐՊԵՏԻ

ՅԵՏ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

ՄԻՀՐԱՆ

1) Երկդրամ. Աղէքսանդր Մակեդոնացու կարգած Հայաստանի ընդհանուր փոխարքան Միհրանը, 330—320 ա. Ք. ծ. առաջ, ունի իր դրամը, որի պատկերը չկարողացանք ձեռք բերել: (Otto-Blau) Միհրան փոխարքային է վերագրում մի շատ գեղեցիկ երկդրամ, հետևեալ խորագրով:

Ա. երեսին, Ուղղադէմ կանգնած է Աստղիկը, ձեռքը ծառի կոճղին յենած, որի վրայ կանգնած է յաղթականը:

Բ. երեսին. Անահիտը նստած է երկու մարդուօրէժ սփինքսից շենուած գահոյքի, ձեռքին մի ծաղիկ, որը մօտեցնում է երեսին.

Ոյս դրամը, որի մասին երկար վէճեր են եղել, անհաւանական են համարում Հայաստանում կտրւած լինելը, եթէ ուշագրութեամբ քննենք ինչպէս Տրիբազի, նոյնպէս և Ջարեհի դրամները, տես պատկեր թիւ 3—12, և 21—24 պիտի հասնենք այն եզրակացութեան որ անշուշտ սա էլ Միհրանինն է և Հայ-փոխարքայի դրամ է: Դրամի գեղեցիկ քանդակագործութիւնն է, որ կասկածեցնում է եւրոպական դրամագէտներին, վերագրել մի այդպիսի գործ Միհրանին և նրա ժամանակակից Հայաստանին:

Բայց դրամի վրայի մարդուօրէժ սփինքսը, եթէ համեմատենք Ջարեհի սփինքսների հետ և Անահիտին, անկասկած պիտի հասնենք այն եզրակացութեան, որ այս դրամները երկուսն էլ քանդակում են միևնոյն փողերանոցում, միայն այն տարբերութեամբ, որ Տրիբազի և Միհրանի շրջանում 380—300 թ. Ք. ծ. առաջ քանդակագործութիւնը ընդհանուր քանդակագործական աշխարհի հետ կանգնած էր իր բարձրութեան վրայ, իսկ Ք. ծ. 200 տարի առաջ արդէն սայթաքել էր դէպի անկում:

1) Otto Blau, dans la Numisma Zeitschrift de rienne, t. IX, 1877.

Jmhooft-Blumer, monnaies Grécque, r. 372, № 75 es pl. Cy. № 15.

Այս պարագային եթէ նկատի առնենք, որ դրամական քան-
դակագործութիւնը սկսելով Լիւզիայից հասել էր Փոփուզիա, Կա-
պադովկիա և աստիճանաբար Մալաթիա և Իսիոն, որտեղից հանա-
պարհորդել էր Ծոփի երկրի Արշամուշատ և Արարատեան Արտաշատ
քաղաքները, այն ժամանակ կը կարողանանք ըմբռնել, թէ ինչ
ուղղութեամբ հնարաւոր է դարձել այս զարգացման հասնելու:

ՀԱՐԱՄՊԷՍ

(316 տ. Ք.մ. ծ. առաջ)

2. Երկրորդ. Փարիզի Ազգային Թանգարանում կայ մի սքան-
չելի պղինձ—երկփող, որը E. Babelon-ը վերագրում է Հայկական
բաժանմունքների թագաւորներից մէկին, որի անունն անծանօթ
է: Հռչակաւոր դրամագէտը այս պղինձի կտորի դրոշմուածքի վը-
րայ, նկարների, մանաւանդ անւան կազմի մէջ գտնում է Հայկա-
կանութիւն և Արմենական թագաւորների դրամների շարքին ար-
ձանագրելով, ուսումնասիրութիւնը թողնում է ապագային: Այս
դրամի քանդակագործութեան գերազանցութիւնը եթէ նկատի առ-
նենք, այն ժամանակ ի՞նչ միայն նրա նախորդ Միհրանի, Մաղայի-
ոսի, Տրիբազի դրամների կտրուած վայրերի մասին աւելի լաւ
գաղափար կը կարողանանք ունենալ, այլ գեղարուեստի մեր փո-
ղերանոցներում ունեցած առաջադիմութեան մասին կունենանք
ստակ ըմբռնում:

Ա. Երես. Երկու գլուխ քօլոզաձև խոյրով ծածկւած, որոնք
դափնի պսակներով են զարդարւած: Դէմքերը երիտասարդական
են, նայում են աջ, աջակողմեանը երեսը կանացի է, ձախա-
կողմինը մարդու, վզերից ներքեւ մաշւած: Շրջանակը մար-
գարտաշար է: Միայն այս դրամն է, որ միևնոյն երեսին հայ
թագաւորի և թագուհու պատկերը միասին են քանդակւած:

Բ. Երեսին. Մի արծիւ է կանգնած երեսը դէպի աջ, ոտքերի
տակ շանթեր, որոնք արձակել են լոյս, քառորդ ճառագայթով:
Արծիւի առաջը ΒΑΣΙΛΕΩΣ (Թագաւոր) և ետևը ΧΑΡΑΣΠΟΥ
(Հարասպի) արձանագրութեամբ: Արդեօք Դիոդորոս Սեկիլիացու
նկարագրած Հօրանդէսը (Երւանդը) չէ:

Դրամի վրայ կայ պատկեր թիւ 2 նկար 31, ME մենագիրը,
որը Մէլիտօնը կարելի է համարել:

ԱՐՇԱՄԷՍ

230 տարի Հ.Մ. ծ. առաջ

3. Ծրկվող. Անտիոքոս Հիէրաքսը—Սելևկիայի Թագաւորը իր

Գառ. Թիւ 31

Արշամէս

սիրելի Արշամէսին նշանակեց Արմենիայի — աւելի հաւանականաբար Արեւմտեան Արմենիայի, Մոփի երկրի և փոքր Արմենիայի — Թագաւոր, որն անշուշտ Մեծ-Հայաստանին չէր կարող իշխել, քանի որ վերջինս Սելևկիան իշխանութիւնից կախում չուներ:

Ա. երեսին. Արշամէսի գլուխն է, մի այնպիսի գտակով պսակւած, որ յիշեցնում է Հայաստակի քօլոզաձև խոյրը, իր արքայական ապառօշով, գեղարւեստի կողմից յիշեցնում է նախորդ փողը և աւելի Տրիբալի դրամները, Շրջապատն է մարգարտաշար:

Բ. Ծրնսին. Վերևը ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΣΑΜΟΥ, որի տակը ձիււորն արշաւելով գնում է դէպի աջ, գլխին գդակ և ուսերի ծիրանին քամին ծածանում է:

ԱՐԴԻՍԱՐԷՍ

200 տ. Հ.Մ. ծ. առաջ.

4. Ծրկվող. Այս Թագաւորի անունն էլ անծանօթ է առտնին և օտար պատմիչներին: E. Babelon այս դրամները գնում է հայ Թագաւորների շարքին այն պատճառով, որ անւան կազմը հայկական է, մանաւանդ որ Քսերքսէսի դրամների հետ, որ սրանցից յետոյ յաջորդաբար կտրւած են, այնքան նմանութիւն ունին, որ անկարելի դանազանել նրանց, եթէ վրայի արձանագրութիւնով չը տարբերւէին իրարից: Այս շրջանում մի Արտաշիասի—կամ Արտաքսիասի անունն էլ են տալիս օտար պատմաբանները, բայց

այնքան զանազանութիւն կայ այս անունների մէջ, որ չի կարելի նոյն իսկ համեմատութեան դնել:

Արդիսարէսի, Տրիբազի և Զարիադէսի պատկերների, նկարների կազմի մէջ հետևողականութիւն կայ, մանաւանդ քանդակագործութիւնը սրանց իրար հետ կապում է:

Ա. Երեսին այս երկփողի վրայ գրոշմուած է Արդիսարէսը կիսադէմ, մօրուսաւոր, բնշացքով, Հայկական խոյրը գլխին, որը ականջկալ և վզկալ չունի, բայց որի հետեից կախուած է ապառօշի փոխարէն մի ինչ որ փնջիկ: Շրջապատը մարգարտաշար է:

Բ. Երեսին, Արծիւը ուղղաձիգ կանգնած է, գլուխը բարձր բռնած, նայում է աջ կողմ, որի առաջ գրուած է ΒΑΣΙΛΕΩΣ և հետը ΑΒΔΙΣΣΑΡΟΥ. Թագաւորի Արդիսարի:

5. Դանկ (պղինձ) Մեինոյն ձեռով և գրով, միևնոյն պատկերներն ու քանդակները, առանց նկարների փոփոխութեան, միայն փոքրացրած:

Պատ. Թիւ. 21

Արդիսարէս

Պատ. Թիւ. 23

Հարասպէս

Պատ. Թիւ. 24

Արդիսարէս

Բ. Երեսին կայ ΔΔΙ... տառերը, որոնք անվերծանելի են:

6. Դանկ. Ա. Երեսը նախորդների նման առանց փոփոխութեան:

Բ. Երեսը նոյն արձանագործութիւնները, նոյն ձեռ, միայն արծաթի փոխարէն փորագրուած է մի ձիու սանձուած և կազմ գլուխ: Այսպիսի նկարներ գտնուում են Սելեկեան և Պարթևական փողերի վրայ նոյն շրջանում:

ՔՍԵՐՔՍԷՍ

170 տարի Ք. ծ. առաջ:

7. Նրկփող. Պոլիբոսը պատմում է Քսերքսէսի՝ Արշամուշատի՝ Թագաւորի և Անտիոք Սելևկեան Թագաւորի մէջ պատահած միջադէպը և իր Անտիոքիա քրոջը Քսերքսէսին կնութեան տալը։ Այս պատմութիւնից երևում, որ Քսերքսէսի հայրը՝ զուցէ ինքը Արկիսարէսը, ենթադրելի է, թէ Արտաշիասեան տոհմից է, երկար ժամանակ չի վճարել Սիւսկեաններին վասալական հարկը։ Անտիոքոսը (հաւանականաբար Նպիփաննոսը) առանց ուշք դարձնելու շրջապատողներին, ոչ միայն հաշտութիւն է կապում Քսերքսէսի հետ, բաշխում է նախորդ տարիների անվճար հարկերը, այլ նոյն իսկ քրոջը կնութեան է տալիս Քսերքսէսին, խնամութեամբ կապում է, 300 տաղանդ էլ դրամ է ստանում, հազար ձի ու ջորի և հեռանում է երկրից։

Գաւ. Թիւ 25

Գաւ. Թիւ 26

Քսերքսէս

Քսերքսէս

Արդեօք յոյն պատմիչներից հայկական Արտաշիասեան Թագաւորների համարուածները այս տոհմերը չեն կազմում։ Արդեօք Արեւմտեան Արմենիայի Թագաւորներին չեն շփոթել յոյները Արարատեան երկրում նստող իշխաններից։

Այս պատմութեան մէջ մեզ համար հետաքրքրական այն է, որ Քսերքսէսը նստում էր Արշամուշատում, Նփրատ գետի ափին մօտ, որտեղ և կտրուած պիտի լինի հաւանականաբար այս դրամները։ Նախորդի դրամների վրայի արձանագրութիւնը ΑΒΔΙΣΑΡΟΥ և ΣΕΡΞΟΥ եթէ չը լինէր, ամեն մի դրամագէտ նրանց միևնոյն Թագաւորի կարող էր վերագրել և Կիլիկիայի մի քաղաքի։

Այս պարագան մեզ ցոյց է տալիս, թէ Նփրատի ափին մօտ ինչպէս որ Արշամուշատում կար այնպիսի փողերանոց, որ այնտեղ

այսպիսի սքանչելի քանդակներով դրամներ էին կտրում. չէր կարող համանման փողերանոցներ և քանդակողներ չը գտնուել Եփրատի միւս ափում՝ Փոքը—Արմենիայում և Այրարատեան Աշխարհի—Արտաշատում. ուր նստող Թագաւորները միշտ մրցել են իրար դէմ ինչպէս զինւորական, նոյնպէս և կուլտուրական ոյժով, որպէս զի իրար ձեռքից յափշտակեն զերիշխանութիւնը:

Մանաւանդ որ քանդակագործութիւնը և փողերանոցը յանկարծական այսպիսի կատարելատիպ դրամներ չէր կարող տալ, եթէ երկար տարիներով փողերանոցներում մարգած քանդակագործներ չը լինէին: Քսերքսէսի դրամները իր նախորդների դրամների հետ քանդակագործական շարքով ետ են գնում և հասնում են մինչև Մազայոս ու Տրիբալ, բացի այն անդառնալի կորած դրամները, որոնք անընթեռնելի են մնացել, կամ ուրիշ երկրների են վերագրուել, կամ թէ սպասում են պեղումների, որ տան իրենց վերջին խօսքը:

Ա. Երես, Քսերքսէսի այս երկփողի պատկերի խոյրը յար և նման է նախորդ Արդիսարէսի դրամներին, արքայական ապառօշով, անկողմեան դէմքով, որի ետեւ կայ պատկեր թիւ 2, նկար 28 մենագիր, որն անվերծանելի է եղել մինչև այժմ:

Բ. Երեսին, Յաղթականը ուղղաձիգ գնում է դէպի ձախ, աջում մի պսակ բռնած. որ դնում է Քսերքսէսի անուան տառերի զլիին: Զախ ձեռքում բռնած է ետևից քղանցքը և բարձրացրած: Զախակողմն ունի, պատկեր թիւ 2, նկար 31 մենագիրը: Արձանագրութիւն ΒΑΣΙΛΕΩΣ է աջ կողմը և ΣΕΡΞΟΥ ձախ կողմը:

8. Դանկ. Միենոյն տիպը Ա. երեսին առանց փոփոխութեան միայն փոքրացրած:

Բ. Երեսին. Յաղթականը ուղղուած դէպի ձախ: Արքայի անուան վրայ պսակ է դնում աջ ձեռքով և ձախում բռնած է Վահանը, որ գետին է դրել: Զախակողմն ունի պատկեր թիւ 2, նկար 32, մենագիրը, որ կարելի է բաժանել ΑΡΣΗ. Արշամուշատ կարդալ:

Ջ Ա Ր Է Հ

190 տ. Քս. ծ. առ.

9.) Ստրաբոնի ցուցման համաձայն Սելևկեաններից զուլե բարձրացրած Արտաքսէրսի ընկերը Զարեհը — ΔΖΑΡΙΑΛ-ը Թագաւորել է Ծոփի երկրում (Σοφειν), Զարեհի մասին սրանից

աւելի ծանօթութիւն չեն թողել մեր պատմագիրները: Բայց Ջարեհը ինքը թողել է այնպիսի դրամներ, որ դրանցով ձգտում է ապրել դեռ շատ դարեր: Ջարեհի սերնդի մի իշխան ևս ունինք, Մոփացի Արդանէսը! — գուցէ Սրտաւազդը, որ յաղթեց Տիգրան Մեծից և հպատակեց նրա գերիշխանութեան:

Երկփող. Ա. Երբորը Ջարիադէսի կամ Ջարեհի պատկերը, վեղարաձև խոյրով, որ ունի վզկալ և ականջկալները կապւած են կզակի տակը: Ծակառին մի շարք ոսկէդարձեր են երևում, որոնք էրզրումի գաղթականութեան կիների ճակատոսկուն շատ նման է: Միւրանու ծայրերը աջ ուսին հանգուստուած են: Ընչացք ու պիտ ածելուած է: Այս դրամի պատկերը իր ձևով նման է Տրիբազի և Միհրանի դրամներին, որին հետևել են Տիգրան Մեծի և հետեւորդների դրամների քանդակագործները: Ջարեհի վեղարաձև խոյրը կարելի է տեսնել Արշակունի հիմնադիր Արշակի և Տրդատի դրամների վրայ, որոնք նոյնպէս վեղարաւոր սրածայր խոյրեր էին կրում: Շրջանակն է մարգարտաշար:

Գտն. Թիւ 27

Ջարեհ

Գտն. Թիւ 28

Ջարեհ

Բ. Երեսին: Անահիտը կանգնած է մարդաձև երկու սփինքներից կապւած զահի ետեւը, ամբողջադէմ, աջ ձեռքին ծաղիկ բարձրացրած, ձախը կախած: Սփինքոնները աջ ու ձախ են դարձած, որոնց մարդկային դէմքերը ուղղահայեաց , զլուխները վարձակալով են դարձարուած և յետոյցով իրար միացած են:

Անահիտի աջ կողմը ΔΖΑΠΙ — Ջարի, իսկ ձախ կողմը ANI ΖΛ — ΔΩ, Վերջին երկու տառը տողի տակն է: Շրջապատը մարգարտաշար է: Այս դրամը Բերլինի Թանգարանումն է:

10) Զորքեփող. Ջարեհի մի փողն էլ Տիգրանեան ձևի Թագով գտնուում է դարձեալ Բերլինի Թանգարանում: Սրա Թագը քիչ երկար է Տիգրանի Թագերից, Վրայի նկարները այնքան մաշւած են, որ չեն նշմարուում:

Բ. Երեսի թագաւորի դէմքը դէպի աջ հայեացքով, ածիւած երեսով, Վզկալն ու ականջկալը միենոյն է, ինչ որ է Տրիւագի և Տիգրանի դրամների վրայ: Արձանագրութիւնն է.

ΖΑΡΙΑΔΟΥ — Զարիադի

Բ. Երեսին, փայլակ-կայծակի խորհրդանշանը, որն առաջին անգամն է պատահում հայ-դրամների շարքին: Այս խորհրդանշի վրան ΒΑΣΙΛΕΩΣ և տակը, որ ամենագործանալին է ΒΑΣΙΛΕΩΝ:

Ինչպէս երևում է Հայ-Թագաւորների մէջ գերազոյնութեան կռիւը այնտեղ է հասած, որ ամեն մի զահակալ տքնում է թագաւորների-թագաւոր լինել: Անշուշտ այս դրամը կտրւած է Փոքր-Արմենիայում. կամ Մոփի երկրում, որտեղ արեւելեան Հայաստանի իշխանները չէին կարողացել իրենց գերիշխանութիւնն հաստատել: Նրանց հակառակորդ Զարեհն էլ ուզում է գերիշխանութիւնը իւրացնել դրամի վրայ գրելով: Այս պարագան ցոյց է տալիս, թէ ինչքան շատ նիւթ կայ եղել մեր պատմահօր՝ Յորենացու ձեռքը, որը Մորփիլիաէսի հետ Վաղարշակի պատերազմի պատմութիւնը մեզ տալիս է, որը ոտնձգութիւններին վերջ տալու, ներքին հակառակութիւնները չնջելու համար անարգութեամբ կախել է տալիս այդ իշխանին: Գուցէ այս կռիւն է եղել, որ Հայ բնիկ թագաւորները տքնել են Արշակունի Վաղարշակին Հայաստան բերել, միանալ, ոյժ կազմել և խաղաղել:

11. Կող. Թիւ 9 երկփողի մի փոքրիկ օրինակն էլ կար դարձեալ բերլինում:

Ա. Երեսը միենոյն ձեն ունի, ինչ որ նախորդ 9 համարումն էր, միայն թէ պատկերի դէմքի արտայայտութիւնն ու ձեւը քիչ տարբեր է նախորդից: Այնտեղ թագաւորը ծեր է և յետ ընկած կզակ ունի, իսկ այստեղ երիտասարդ և դուրս ցցուած կզակ:

Բ. Երեսը ձիւտոր է, ճիշտ Արշամի դրամի ձիւտորի նման: Երկվարը սրընթաց գնում է, որի ճանապարհը կտրել է ինչ որ մի տաք երկրի ծառ—արմաւենի: Ինչպէս երևում է խորհրդաւոր է այս շատ խելացի խորհրդանշանը, որն սկնարկում է Սելեւեաններին, գուցէ և հարաւից եկած Հայ-Արշակունիներին:

Զիւտորի գլխի խոյրը Զարեհի խոյրից չի տարբերւում, որի վրայ գրոշմած ΔΣ — ΑΡΙΑ... Առաջին երկու տառը գրտնւում է ձիւ ոտքի տակ, իսկ միւս տառերը գլխին: Շրջանակը չի երևում:

Այս դրամների և նախորդների մէջ կայ մեծ տարբերութիւն քանդակագործութեան կողմից, այստեղ գեղարուեստը բնականաբար ընկած է:

ՄՈՐ—ՓԻԼԻԲ

148—150

12 Փող. Մար—փիլիբ, կամ Մոր—փիլիպէս համարուում է Ջարէհի յաջորդը Մոփի երկրում, որը թագաւորում էր այնտեղ Քս. ծ 150—148 տարի առաջ. Այս այն շրջանն է երբ Հայ-նախարարները Հայ-թագաւորները տքնում էին միանալ մի գահի շուրջը, ոյժեղանալ և այնպիսի դիրք գրաւել, որ երկիրը հիմնաւորապէս խաղաղութիւն վաղարշակ Ա. Արշակունին ամբողջ Մեծ-Հայքին թագաւոր կոչուելով, ուղեց Փոքր—Արմենեան էլ միացնել և մի հզօրութիւն կազմելով այնպիսի դիրք ընել, որ ամբողջ Հայաստանի մէջ խաղաղութիւն և անդորրութիւն հաստատուի: Սա այն վաղարշակն է, որին Յուստինոս պատմիչը Բօզազիս Bogasis է անուանում, որը կարողացաւ իսկապէս Հայաստանը միացնել և դիրք գրաւել:

Գտն. Թիւ 29

Գտն. Թիւ 30

Ջարէհ

Մոր—փիլիբ

Վաղարշակի պատերազմի հակառակորդ Մորփիլիպէսի գրամը, ապացուցանում է ինչ միայն նրա գոյութիւնը, այլ պատերազմի եղելութիւնը:

Ա. երեսին. Թագաւորի պատկերը համանման է Ջարէհի փողին, իր ամբողջ կազմով, միայն աւելի երիտասարդ:

Բ. երեսին. Անահիտը կանգնած է ուղղադէմ, ամբողջ հասակով, աջ ձեռքին մի ծաղիկ բարձրացրած: Անահիտի աջ թևի տակ H տառը, իսկ ծախ կողմը ΣΑΡΙ և տակը ΜΟΡΙ:

ԿՈՄՐԱԳԷՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐԸ

Հ Ա Մ Է Ս

140 տ. Քս. ծ. առջ.

1. Նրեկիող. Մոփի երկրի հարաւային կողմը. Փոքր—Ար-

մենիայի և Կիլիկիայի արևելեան կողմը—Եփրատի երկու ափերին եղած երկրում հաստատուած էր մի հայ թագաւորութիւն, որը զուգընթացաբար թագաւորել է Մոփի, Փոքր—Արմենայի և Մեծ Հայքի թագաւորների հետ: Եւ ինչպէս երևում է Կոմմագենի տոմարական հայ իշխաններն էլ, Հայկական միւս իշխանների նման ձգտել են իրենց անկախութիւնը ձեռք բերել և դուրս գալ Սելևկեաների հարկատուութիւնից, ուր ընկել էին շնորհիւ Աղէքսանդր Մակեդոնացու յաղթութիւնների:

Այս թագաւորի անունը չի յիշատակւած և ոչ մի հայ պատմագիր, միայն նրա երկու պղինձ փողերն են, որ նրան անմահացրել են և դրել են հանրամարդկային պատմութեան առաջ, որ Աղէքսանդրից յետոյ, նոյնիսկ Հայկական փոքրիկ—գաւառների թագակիրները փողերանոց պահպանում և դրամ էին դրոշմում: Ինչպէս երևում է Շամէսի փողերանոցը Շամուշատումն էր:

Ա. Երես. Վիեննայի թանգարանում կայ մի երկփող, որի խոյրը յիշեցնում է Շամուշատի թագաւոր Արշամի խոյրը, միայն թէ Արշամը խոյրի վրայ վեղար չունէր, որ ծայրերը վիզն ու ականջները ծածկէին, իսկ այստեղ վեղարը իր ամբողջութեամբ փորագրուած է հմուտ քանդակագործի ձեռքով: Երեսը դէպի աջ է, ածիւրած և մարգարտաշար շրջանակ ունի, իսկ վեղարի ետևը մի հասկ է երևում ցորեն թէ բրինձ չի զանազանւում:

Գտն. Թիւ 31

Գտն. Թիւ 32

Շամէսի

Շամէսի

Բ. Երեսին. Հերոսի նիզակը առատութեան եղջիւրների հետ հիւսուած: Արձանագրութիւնն է ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΑΜΕΣΟΥ թագաւորին Շամէսի ΘΕΟΔΕΒΟΔΩΣ ΑΠΔΚΑΙΟΥ Աստուծոյ իմաստնի և Արդարադատի: Շրջանակը փչացած է:

2. Փող. Ա. Երես. Շամէսի գլուխը վարսակալով և ճառագայթներով զարդարուած. երեսը դէպի աջ, ածիւրած, շրջանակն է մարգարտաշար:

Բ. Երես. Յաղթանակը դնում է դէպի ձախ, աջում տարածած ունի մի պսակ, իսկ ձախով քղանցքը վերբռնած: Յաղթանիկանի ոտքերի տակ երևում է ΓΛ տառերը. որոնք Սելևկեան 133

Թուականն են ցոյց տալիս: Ճշմարիտ է 100 ցոյց տուող P տառը պահասում է, բայց այդ ժամանակները սովորական էր դարձած, ինչպէս այս մասին Տիգրան Մեծի դրամների առթիւ մանրամասն ցոյց կ'աւելու: Եւստանց հարիւրներորդը զրելու 33 թուերը կարգում էին զօրութեամբ հարիւրն աւելացնելով: Յաղթանակի թել տակ մի Յ կայ, որը պէտք է ՅԷԻ=Աստուծոյ կարգաւ: Բայց որովհետեւ 133 թուականը չի համապատասխանում 172 Սելևկեան թւին, այդ պիտ լինի Γ Π, որը 173 թուականն է ցոյց տալիս և լրացնում է թուականը: II-ը զիտթւած է I-ի հետ:

ՄԻՀՐԴԱՅ Ա. ԿԱՆԼԻՆԻԿՈՍ

96—70 Ք. թ. առաջ.

3. Փող Ա. երես. Մեհրդատի զլուխը, անելուած աջադէմ, զլին հայկական խոյրով, ինչ որ տեսանք Տրիբազի, Զարէհի դրամների վրայ:

Բ. երեսին. Աջ կողմը ΒΑΣΙΛΕΩΣ և ΜΙΘΡΑΔΑΤΗΣ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ձախկողմը: Աթենասը ձախ կողմն է գնում ամբողջ մարմնով, ձախ ձեռքով Վահանին կրթնաց:

Պատ. թիւ 33

Պատ. թիւ 34

Միհրդատ Ա. Կանլինիկոս

4. Փող Ա. երես. Թևատարած Արծիւ: Արմաւենին կտու ցում, թէկնած ձախ թւին:

Բ. երես Թևատարած վիշապապատ գաւազան: Արձանագրութիւնն է. ΜΙΘΡΑΔΑΤΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ձախ կողմը և ΒΑΣΙΛΕΩΣ աջ կողմը: Մաշուած է շրջանակը:

5. Փող Ա. երեսը. Միկնոյնն է, ինչ որ նախորդի վրայ: Բ. երեսին նոյն արձանագրութիւնը, միայն խորհրդանիշը փոխուած է Արմաւենու տերևով:

ԱՆՏԻՈՔՈՍ | ԹԷՈՍ

69—34 Ք. ծ. առ.

6. Փող. Ա. Երես. Անտիոքի դէմքը, անկումած, գլուխը
Տիգրանեան

Գառ. թիւ 35

Գառ. թիւ 36

Միհրդատ Ա.

Անտիոքոս

Թագով դարգարուած, որը նման է Ջարեհի թագին ևս: Մար-
գարտի շրջանակով:

Գառ. թիւ 37

Փրիսպատ պարսկ. Պարթև թագաւորի դրամները

Բ. Երես. Առիւծը դէպի աջ գնալիս: Առիւծի է վրայ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ և տակը ANTIOXOY.—Անտիոքի: